

Prethodno priopćenje
UDK 37.011.3-051:159.944.4
159.944.4-057:54
DOI 10.53577/ooot.8.1.5
Primljeno 22.10.2024.

Razredne situacije kao izvor stresa nastavnicima kemije

RENATA RUIĆ FUNČIĆ ¹, DARIA STEJSKAL ²

¹ Gimnazija Franje Petrića Zadar, Obala kneza Trpimira 26, 23000 Zadar, Hrvatska
e-pošta: ruic.renata@gmail.com

² OŠ Frana Galovića, Školski prilaz, 10010 Zagreb, Hrvatska
e-pošta: dariastejskal@gmail.com

Sažetak Rad prikazuje rezultate empirijskog istraživanja o tome koliko su određene situacije u nastavi stresne za nastavnike kemije u osnovnim i srednjim školama. Navedene su sljedeće situacije: težak razred, neuljudno ponašanje učenika, previše posla, odgovornost za učenike i njihov uspjeh, zaključivanje ocjena, veliki razredi, održavanje razredne discipline, loši uvjeti rada, nemogućnost individualnog rada s učenicima i nemogućnost uvođenja promjena i inovacija u nastavi. Istraživanje je provedeno na 134 ispitanika 2023. godine, a rezultati su uspoređeni sa sličnim istraživanjem sa 141 ispitanikom 2010. godine. Istraživanjem je ustanovljeno kako većinu navedenih situacija nastavnici smatraju stresnim te kako je u usporedbi sa sličnim istraživanjem 2010. godine razina stresa povećana. Od navedenih devet situacija nastavnici kemije smatraju kako previše posla, neuljudno ponašanje učenika, zaključivanje ocjena i odgovornost za učenike i njihov uspjeh predstavljaju najveći izvor stresa. Dvije trećine ispitanika drži kako su navedeni izvori izuzetno stresni.

Ključne riječi: 1. kemija; 2. nastava; 3. osnovna škola; 4. srednja škola; 5. stres

Classroom situations as a source of stress for chemistry teachers

RENATA RUIĆ FUNČIĆ ¹, DARIA STEJSKAL ²

¹ Franjo Petrić Gymnasium Zadar, Obala kneza Trpimira 26, 23000 Zadar, Croatia
e-mail: ruic.renata@gmail.com

² Elementary school Fran Galović, Školski prilaz, 10010 Zagreb, Croatia
e-mail: dariastejskal@gmail.com

Summary The paper presents the results of empirical research on how stressful certain situations in teaching are for chemistry teachers in primary and secondary schools. The following situations are listed: difficult class, impolite behaviour of students, excessive workload, responsibility for students and their success, concluding grades, large classes, maintaining class discipline, poor working conditions, inability to work individually with students and the inability to introduce changes and innovations in teaching. The research was conducted on 134 respondents in 2023, and the results were compared with a similar survey of 141 respondents in 2010. The research found that teachers considered most of these situations to be stressful and that, compared to the similar survey of 2010, the level of stress had increased. Out of the aforementioned situations, chemistry teachers reported that an excessive workload, the impolite behaviour of students, concluding grades and responsibility for pupils and their success were the biggest source of stress. Two-thirds of respondents stated that these sources were extremely stressful.

Keywords: 1. chemistry; 2. teaching; 3. primary school; 4. secondary school; 5. stress

1 Uvod

Učiteljska profesija je iznimno zahtjevana i složena. Učitelji se tijekom svog radnog vijeka suočavaju sa sve većim zahtjevima i mnogobrojnim izvorima stresa. Sve je vidljiviji utjecaj ubrzanog razvoja komunikacijsko-informacijskih tehnologija na procese učenja. Promjena sustava vrijednosti kao i promjene u strukturi i dinamici obitelji uvelike utječu na poimanje škole. Svaka školska godina predstavlja novi izazov, a učitelji se moraju kontinuirano educirati i prilagođavati.

Jedna od definicija stresa jest da je to visoko personalizirana pojava koja varira među ljudima ovisno o individualnoj ranjivosti i otpornosti te između različitih vrsta zadataka (Fink, 2016). Pojam stresa odnosi se na okolnosti koje od pojedinca zahtijevaju fizičke ili psihičke napore i emocionalne reakcije koje pojedinac u tim prilikama iskusi. Ako ne postoje mehanizmi i sustavi osnaživanja emocionalne otpornosti, dugotrajan stres može dovesti do smanjenja kvalitete i učinkovitosti rada, ali i do narušavanja zdravstvenog stanja zaposlenika. Učiteljima, osim neposrednog rada u nastavi, teže pada onaj „nevidljivi“ rad koji uključuje suradnju s roditeljima, kolegama i obrazovnim sustavom. Povećana administracija, veliki broj učenika koji se školuju po prilagođenim i individualiziranim programima, neadekvatno provođenje inkluzije, učestale kozmetičke promjene pravilnika i zakona, orijentiranost na ocjene, nezaštićenost učitelja u sustavu samo su neke od situacija koje dodatno opterećuju učitelje. Iz svega navedenog lako je zaključiti kako su učitelji u interakciji s velikom skupinom ljudi te kako neminovno dolazi do određenog emocionalnog sagorijevanja.

Prema Slišković, Burić i Macuka (2017) škola je „emocionalno mjesto“ gdje učitelji doživljavaju širok raspon pozitivnih i negativnih emocija. Emocionalno sagorijevanje na poslu uključuje emocionalnu iscrpljenost, otuđenost i osjećaj nedovoljnog postignuća (Koludrović i dr., 2009). Mnoga istraživanja pokazuju kako sagorijevanje na poslu najviše pogađa radnike na radnim mjestima koja uključuju rad s ljudima i visoku razinu odgovornosti (Tomašević i dr., 2016). Iako i u drugim zanimanjima postoji emocionalna iscrpljenost, značajno veću izloženost negativnim posljedicama profesionalnog stresa imaju zdravstveni radnici, učitelji i socijalni radnici (Johnson i dr. 2005). Prema Radeka i Sorić (2006) ako se želi pozitivno djelovati na motivaciju nastavnika treba se, između ostalog, povećati njihovo zadovoljstvo poslom, izgraditi društveni ugled nastavničkog zanimanja te poboljšati uvjete nastavničkog rada.

Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) navodi kako je mentalno zdravlje odgovornost društva, raznih institucija i odgovornih osoba, ali i cijele zajednice. Bez učinkovite podrške, mentalni poremećaji i druga stanja mentalnog zdravlja mogu utjecati na sposobnost produktivnog rada, odsutnosti i lakoću zadržavanja ili dobivanja posla. Wong i Zhang (2014) (prema Slavić i Rijavec, 2015) utvrđuju da učitelji

koji percipiraju svoju školsku kulturu pozitivnijom pokazuju višu razinu zadovoljstva poslom i samopoštovanje te imaju manje mentalnih zdravstvenih tegoba.

Istraživanja pokazuju da na uspješnost učitelja utječe njihova subjektivnu dobrobit (Duckworth i sur., 2009). Stoga je važno saznanje što na radnom mjestu zadovoljava temeljne psihološke potrebe nastavnika kako bi se te time povećalo njihovo zadovoljstvo poslom. S obzirom na to da je učiteljsko zanimanje jedno od najvažnijih profesija u formiranju ljudskog bića, izuzetno su važna istraživanja na području utjecaja stresa, pa samim time i ulaganje i briga o mentalnom zdravlju učitelja.

Postoje istraživanja i relevantna literatura u svijetu i Hrvatskoj o stresu i utjecaju istog na rad nastavnika (osim već navedenih autora još i npr. Brkić i Rijavec, 2011; Foro, 2015; Jurčec i Rijavec, 2016; Slišković i dr., 2016; Slišković i dr., 2017; Debak, 2017; Mađarac, 2018; Petek, 2020; Pavičić Dokoza i dr., 2020) no ne postoje podaci o izvorima i utjecaju stresa konkretno na nastavnike kemije.

2 Metodologija istraživanja

2.1 CILJ ISTRAŽIVANJA

U radu se analizira dio rezultata većeg istraživanja percepcije nastavnika kemije o doživljenom stresu na poslu provedenom tijekom 2023. godine. Cilj istraživanja jest identificiranje izvora stresa nastavnika kemije te koliko koji od njih utječe na rad nastavnika. Nastavnici su procjenjivali koje sastavnice njihova posla im izazivaju osjećaj stresa i u kojoj mjeri. Ovdje su prikazani rezultati za izvore stresa vezane za rad u razredu: težak razred, neuljudno ili drsko ponašanje učenika, previše posla, odgovornost za učenike i njihov uspjeh, zaključivanje ocjena, veliki razredi, održavanje razredne discipline, loši uvjeti rada, nemogućnost individualnog rada s učenicima i nemogućnost uvođenja promjena i inovacija u nastavu. Uspoređuju se dobiveni podaci sa sličnim istraživanjem provedenim 2010. godine.

2.2 MJERNI INSTRUMENT

Podaci su prikupljeni anonimnim upitnikom konstruiranim za potrebe ovih istraživanja, koji je sadržavao pitanja zatvorenog i poluotvorenog tipa te skale sudova (Likertova skala od 5 stupnjeva). Prilikom provedbe samog istraživanja u cijelosti je poštivan etički kodeks. Sudionicima istraživanja su dane upute o načinu popunjavanja upitnika, istaknuto je da je upitnik anonimn, da je nije potrebno potpisivati, da je sudjelovanje u upitniku dragovoljno i da u svakom trenutku mogu, bez posljedica, odustati od daljnjeg davanja odgovora. Uz to, sudionici istraživanja

su zamoljeni da odgovore koje daju budu što spontaniji i iskreniji kako bi dobiveni podaci bilo što kvalitetniji.

Prvo ispitivanje izvora stresa nastavnika kemije provela je koautorica ovog rada Ruić Funčić tijekom 2010. godine. U istraživanju provedenom 2022. godine o stresu nastavnika matematike (Stejskal i Ruić Funčić, 2023), koristio se izmijenjen upitnik iz istraživanja iz 2010. godine. Promjene se tiču opisa stupnjeva slaganja u Likertovoj skali (u 2010. godini u upitniku se izražavaju stavovi u Likertovoj skali: uopće nije stresno, vrlo malo, umjereno, jako i izrazito stresno, a u 2022 godini: potpuno se ne slažem, ne slažem se, niti se slažem niti ne slažem, slažem se i potpuno se slažem) te manjeg opsega pitanja. Istraživanje stresa nastavnika matematike iskorišteno je kao baždarno istraživanje, promijenjena su dva pitanja, a neka su dodana da bi se istraživanje stresa nastavnika kemije iz 2023. moglo usporediti s istraživanjem iz 2010. godine.

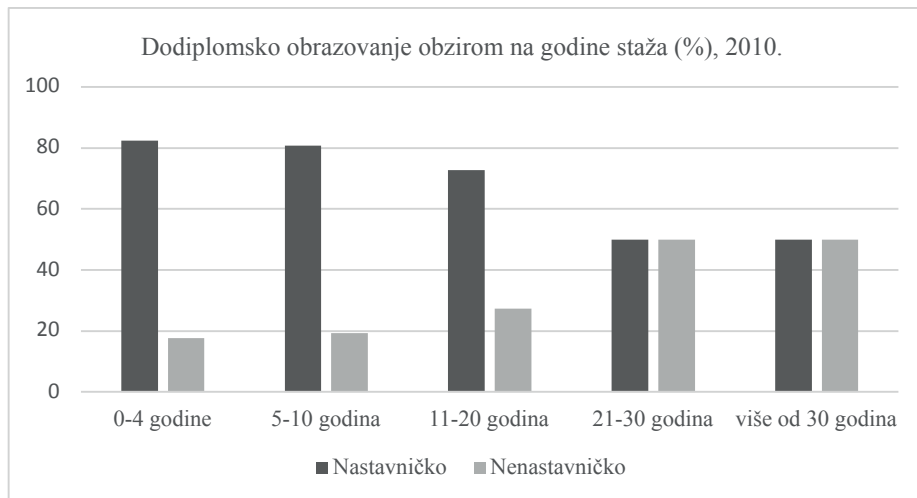
Test pouzdanosti (Cronbach's Alpha) za pitanja koja se bave razredom kao izvorom stresa u istraživanju provedenom 2023. godine iznosi 0,751, a u istraživanju provedenom 2010. godine 0,785.

2.3 UZORAK

2.3.1 Uzorak ispitanika istraživanja provedenog 2010. godine

Upitnik je ispunilo ukupno 212 ispitanika no za potrebe ove analize izdvojeni su odgovori 65 nastavnika kemije te 76 nastavnika biologije i kemije (ukupno 141 ispitanik). U uzorku je 12% nastavnika kemije te biologije i kemije s 0–4 godina staža, 19% s 5–10 godina staža, 31% s 11–20 godina staža, 20% s 21–30 godina staža te 18% s više od 30 godina staža.

Nastavnika koji su završili inženjerske smjerove kemije, a kasnije položili pedagoško-psihološku grupu predmeta kako bi mogli raditi u školi je 34% u uzorku. Radi jednostavnosti izražavanja te ispitanike s nenastavničkim dodiplomskim obrazovanjem u tekstu će se spominjati kao inženjere. Nešto detaljnija analiza pokazuje da je više starijih kolega koji nemaju dodiplomsko nastavničko obrazovanje. Nenastavničko dodiplomsko obrazovanje ima 50% nastavnika s 21 do 30 godina staža i isto toliko onih s više od 30 godina staža (graf 1).

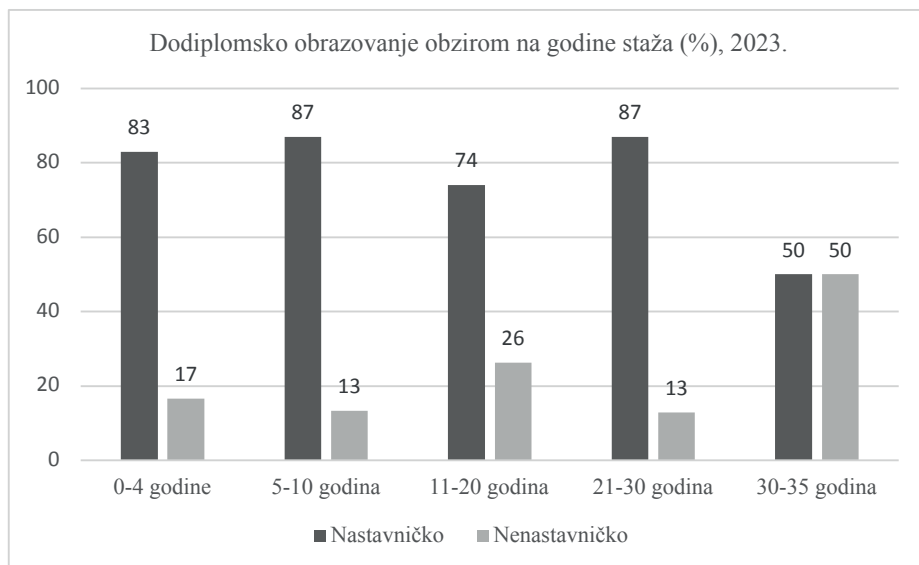
Graf 1. Dodiplomsko obrazovanje ispitanika po godinama staža, 2010. godina

U školi u velikom gradu radilo je 43% ispitanika, 42% u manjoj gradskoj sredini ili predgrađu, a ostatak (15%) ispitanika u školi na selu.

2.3.2 Uzorak ispitanika istraživanja provedenog 2023. godine.

Upitnik je ispunilo 134 ispitanika. Upitnik je ispunilo 9 nastavnika i 125 nastavnica. Kako je daleko više nastavnica, izostavila se analiza rezultata po spolu. U uzorku ima 14% nastavnika s 0–4 godina staža, 11% s 5–10 godina staža, 46% s 11–20 godina staža, 23% s 21–30 godina staža te 6% s 30–35 godina staža.

Nastavničko obrazovanje ima 78% ispitanika. Po zvanju je najviše ispitanika koji suprofesori kemije i biologije. Zatim je po brojnosti prisutno inženjera kemije (12%), pa nastavnici koji imaju neki drugi studij (10%), zatim profesor kemije (6%) te je najmanje profesora kemije i fizike (1%). Kao i u istraživanju iz 2010. godine, starije generacije (30–35 godina staža) bogatije je (50%) inženjerima kemije, no također ih ima dosta i u skupini 11–20 godina staža (26%) (graf 2.).

Graf 2. Dodiplomsko obrazovanje ispitanika po godinama staža, 2023. godina

U školi u velikom gradu radilo je 43% ispitanika, 42% u manjoj gradskoj sredini ili predgrađu, a ostatak (15%) ispitanika u školi na selu. Prema Zakonu o lokalnoj područnoj (regionalnoj) samoupravi iz 2005. godine, velikim gradom se smatra svako mjesto koje ima više od 35000 stanovnika.

Razlika u uzorku ova dva istraživanja jest veći broj ispitanika sa stažem 11–20 godina (i manji broj ispitanika s više od 30 godina staža) te manji broj ispitanika s nenastavničkim obrazovanjem u istraživanju iz 2023. godine. Distribucija nastavnika po životnim sredinama je slična u oba istraživanja.

3 Rezultati

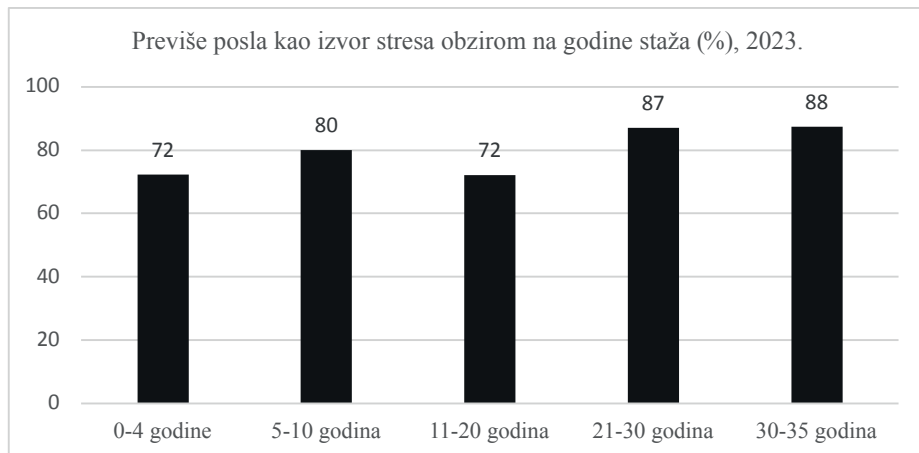
3.1 ANALIZA REZULTATA ISTRAŽIVANJA STRESA KOD NASTAVNIKA KEMIJE IZ 2023. GODINE

Usmeno ispitivanje kao izvor stresa prijavljuje 33% ispitanika, održavanje razredne discipline 31% ispitanika, pisanu provjeru 21% nastavnika kemije, 11% predavanje sadržaja, a vježbanje i ponavljanje obrađenih sadržaja 10%. Svi ovi postoci su viši u odnosu na istraživanje provedeno prije 13 godina, ali zbog malog dijela nastavnika koji doživljavaju stres iz ovih izvora stresa isti se neće se dublje razmatrati (iako je upitno treba li zanemariti trećinu nastavnika koja doživljavaju stres iz navedenih izvora). Tablica 1 pokazuje postotak nastavnika koji jako ili izrazito jako doživljavaju stres zbog navedenih situacija.

Tablica 1. Rang izvora stresa nastavnicima kemije iz 2023. godine

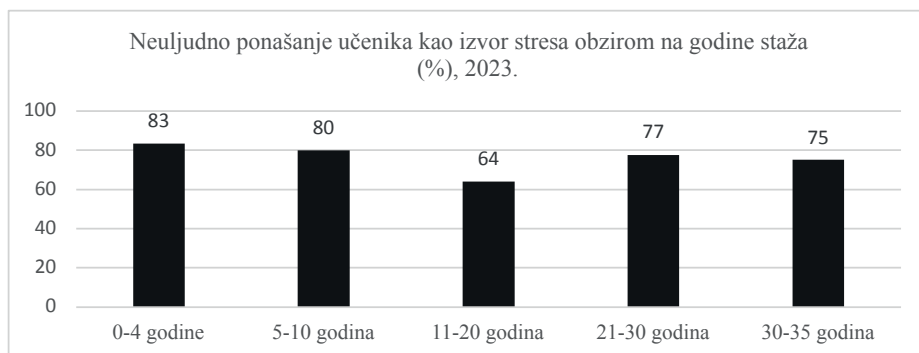
2023. godina	%
Previše posla	77
Neuljudno ili drsko ponašanje učenika	71
Zaključivanje ocjena	67
Odgovornost za učenike i njihov uspjeh	67
Težak razred	66
Nemogućnost individualnog rada s učenicima	64
Veliki razredi	52
Nemogućnost uvođenja promjena i inovacija u nastavu	39
Nedostatak opreme i loši uvjeti rada	35

Previše posla kao izvor stresa osjeća 77% nastavnika. Tijekom godina rada umjesto da se smanjuje osjećaj preplavljenosti poslom, zbog rastućeg iskustva, on raste. Kako se vidi iz grafa 3, nisu samo nastavnici na početku i na kraju karijere opterećeni s previše posla, što se, možda, može razumjeti, već i svime ostalim između tih krajnosti.

Graf 3. Previše posla kao izvor stresa po godinama staža, 2023. godina

Nastavnici daleko više osjećaju pritisak zbog previše posla (83%) u odnosu na inženjere (59%). Najviše nastavnika u velikim gradovima izražava stres zbog previše posla (79%). Vrlo sličan postotak nastavnika u manjim gradovima i na selu izjašnjava se o ovom izvoru stresa te ga jednako i doživljava (75%).

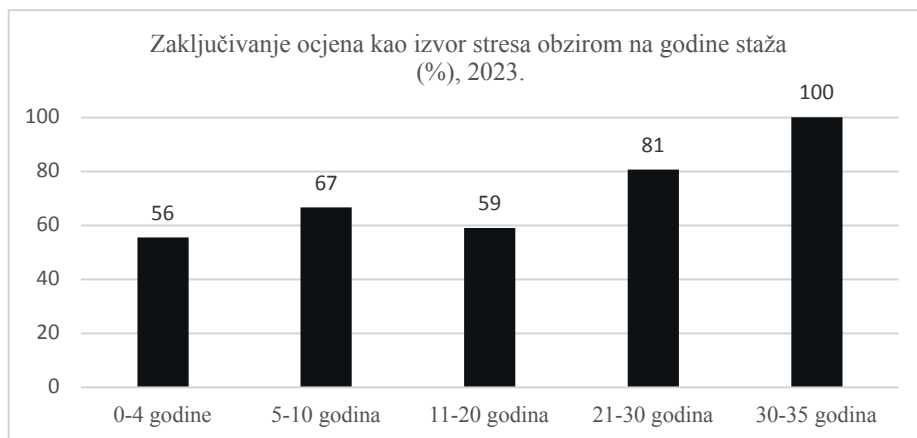
Neuljudno ili drsko ponašanje učenika navodi kao izvor stresa 71% nastavnika. Nastavnici do 4 godine staža najviše izražavaju ovaj izvor kao stresan (graf 4).

Graf 4. Neuljudno ponašanje učenika kao izvor stresa po godinama staža, 2023. godina

Po dodiplomskom obrazovanju neuljudno ponašanje učenika stres je i za nastavnike (71%) i za inženjere (76%). Nastavnici koji rade na selu najmanje doživljavaju stres iz ovog izvora (65%) u odnosu na one koji rade u velikim (70%) i malim gradovima (75%).

Zaključivanje ocjena je stresno za 67% nastavnika. Najteže pada zaključivanje najstarijim kolegama u istraživanju, nastavnicima s 30 do 35 godina staža (graf 5). Kako raste broj godina provedenih na poslu tako raste stres zbog zaključivanja ocjena, pa 100% nastavnika s najviše staža izražava zaključivanje ocjena kao vrlo stresno.

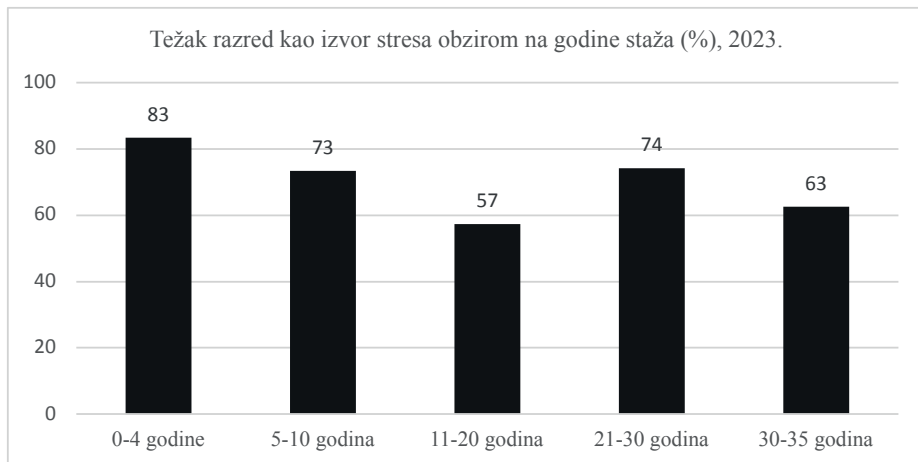
Graf 5. Zaključivanje ocjena kao izvor stresa po godinama staža, 2023. godina

Slično doživljavaju stres zbog zaključivanja ocjena i nastavnici (66%) i inženjeri (69%). Zaključivanje najteže pada nastavnicima u velikim gradovima (75%), možda zbog velikog pritiska učenika u gradovima za boljom zaključnom ocjenom. Nastavnika koji rade u manjim gradskim sredinama ima 66% kojima je ova razredna aktivnost stresna kao i za 55% nastavnika koji rade na selu.

Odgovornost za učenike i njihov uspjeh kao izvor stresa osjeća 67% nastavnika. Najveću odgovornost osjećaju kolege s najviše staža, oni s 30 do 35 godina staža, njih 88%. Bez obzira na dodiplomsko obrazovanje nastavnici osjećaju sličan stres zbog odgovornosti (66% inženjera i 67% nastavnika). Nastavnici koji rade u malim gradovima najviše osjećaju stres zbog odgovornosti za učenike (69%), a oni koji rade na selu najmanje (65%).

Težak razred je stresan za 66% nastavnika. Nastavnici početnici doživljavaju najveći stres iz ovog izvora iako ih vrlo blizu slijede ostale kolege (graf 6).

Graf 6. Težak razred kao izvor stresa po godinama staža, 2023.

Po dodiplomskom obrazovanju izazovnije je težak razred inženjerima (76%) u usporedbi s 64% nastavnika te nastavnicima koji rade u manjim gradskim sredinama (76%) u odnosu na nastavnike koji rade u velikim gradovima (58%) i na selu (65%).

Nemogućnost individualnog rada s učenicima smeta 64% nastavnika. Najviše su pogođeni nastavnici početnici (72%) i oni na kraju svoje karijere (75%). Inženjeri daleko manje osjećaju stres zbog ovog razloga (52%) u odnosu na nastavnike (67%). Više od dvije trećine nastavnika koji rade na selu (70%) doživljava stres zbog nemogućnosti individualnog rada s učenicima, dok 64% nastavnika u manjim gradovima osjeća stres iz istog izvora. Najmanje nastavnika koji rade u velikim gradovima iznosi da doživljava stres iz ovog izvora (61%).

Veliki razredi su stresni za 52% nastavnika. Kao i u prethodnim izvorima stresa i ovdje veliki razredi najteže padaju nastavnicima početnicima, što nije čudno s obzirom na neiskustvo nastavnika. Iz podataka je vidljivo da ipak, i nakon stjecanja iskustva u radu, veliki razred ostaje izvor stresa za starije kolege. Inženjeri se nešto teže nose s velikim razredom (55%) od nastavnika (52%). Najlakše je nastavnicima na selu kojih 35% izražava ovaj izvor kao veliki stresor, a najteže je nastavnicima u manjim gradskim sredinama gdje njih 58% izjavljuje da im je veliki razred vrlo stresan. Nešto više od polovine nastavnika koji rade u velikom gradu izjavljuje da su im veliki razredi stresni (51%).

Nemogućnost uvođenja promjena i inovacija u nastavu navodi kao izvor stresa 39% nastavnika. Time su najviše pogođeni mladi nastavnici s 0–4 godine staža. Samo četvrtina inženjera osjeća stres zbog nemogućnosti uvođenja inovacija u

nastavu (24%) za razliku od 44% nastavnika. Polovica nastavnika koji rade na selu osjeća stres iz ovog izvora (55%), a najmanje nastavnika koji rade u manjim gradskim sredinama (29%). Blizu polovice nastavnika koji rade u velikim gradovima osjeća stresnim nemogućnost uvođenja promjena u nastavu (46%).

Nedostatak opreme i loši uvjeti rada ometaju 35% nastavnika. Najviše su lošim uvjetima rada pogođeni nastavnici na početku (61%) i na kraju karijere (63%), a najmanje nastavnici s 21–30 godina staža, njih 19%. Vrlo slično doživljavaju stresnim loše uvjete rada i inženjeri (34%) i nastavnici (36%). Dok trećinu nastavnika koji rade u gradovima smetaju loši uvjeti rada polovina nastavnika na selu doživljava ovaj izvor vrlo stresnim.

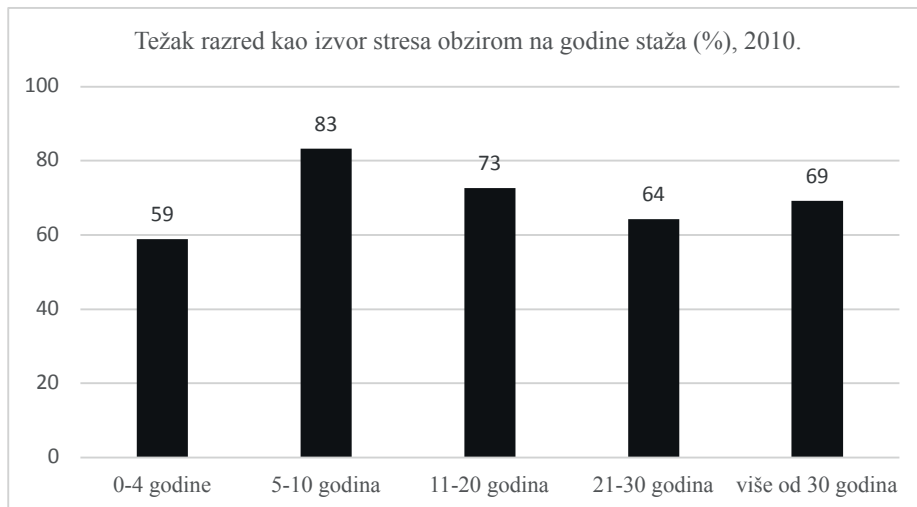
3.2 ANALIZA REZULTATA ISTRAŽIVANJA STRESA KOD NASTAVNIKA KEMIJE IZ 2010. GODINE

Održavanje razredne discipline kao stresno prijavljuje 32% ispitanika, usmeno ispitivanje 26%, a pisanu provjeru 13% ispitanika. Kao jako stresno predavanje predmeta prijavljuje 1,4% ispitanika. Vježbanje i ponavljanje obrađenih sadržaja kao jako stresnu situaciju drži svega 2% ispitanika. Zbog malog dijela nastavnika koji doživljavaju stres iz ovih izvora stresa isti se neće se dublje razmatrati. Nemogućnost uvođenja promjena i inovacija u nastavu stresnim osjeća 28% ispitanika i ovdje se iznose podaci o tom izvoru stresa kako bi se mogli usporediti s istraživanjem iz 2023. godine koje pokazuje da je narastao broj ispitanika kojima je stresna nemogućnost uvođenja promjena u nastavu. Tablica 2 pokazuje postotak nastavnika koji jako ili izrazito jako doživljavaju stres zbog navedenih situacija.

Tablica 2. Rang izvora stresa nastavnicima kemije iz 2010. godine

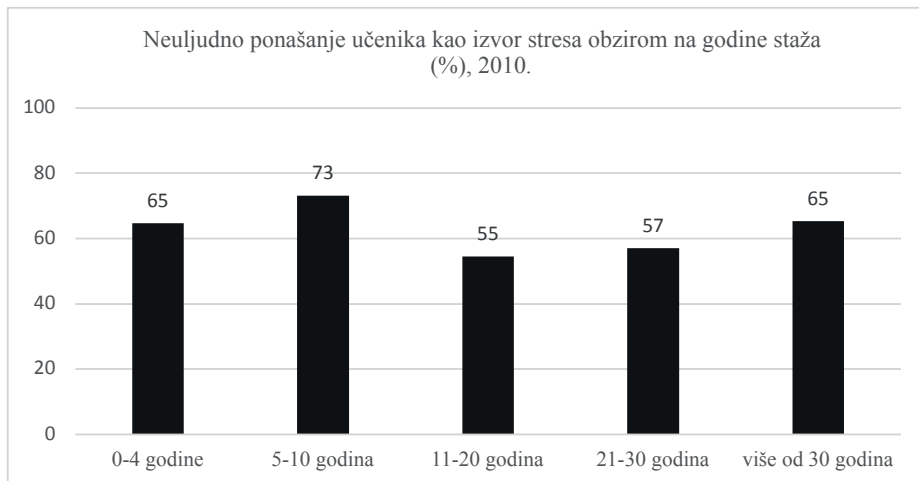
2010. godina	(%)
Težak razred	70
Neuljudno ili drsko ponašanje učenika	69
Zaključivanje ocjena	65
Veliki razredi	64
Odgovornost za učenike i njihov uspjeh	60
Nemogućnost individualnog rada s učenicima	45
Previše posla	45
Nedostatak opreme i loših uvjeta rada	41
Nemogućnost uvođenja promjena i inovacija u nastavu	28

Najveći izvor stresa za nastavnike je *težak razred*. Nastavnici pod teškim razredom smatraju razred koji je nediscipliniran, u kojem je teško ostvariti mirnu i dobru radnu atmosferu i u kojem je teško doći do akademskih postignuća koje zahtijeva predmet. Težak razred izvor je stresa za 70% ispitanika. Mladi nastavnici najlakše podnose težak razred: „samo“ 59% njih izražava da ih jako ili izrazito uznemiruje težak razred (graf 7). Najteže težak razred pada nastavnicima koji imaju 5–10 godina staža (83%), a nakon toga se nastavnici „nauče“ nositi s teškim razredima, pa tako 73% nastavnika s 11–20 godina doživljava stresnim težak razred, 64% onih s 21–30 godina staža i 69% onih s više od 30 godina staža.

Graf 7. Težak razred kao izvor stresa po godinama staža, 2010. godina

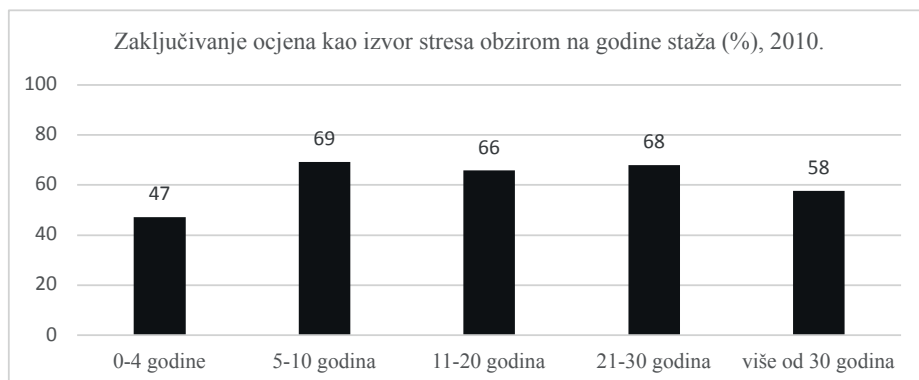
Unutar svojih grupacija s obzirom na dodiplomsko obrazovanje nastavnici slično doživljavaju težak razred. Tako 70% nastavnika i 69% inženjera doživljava stres zbog teškog razreda. Unutar svojih grupacija s obzirom na mjesto nalaženja škole u kojoj poučavaju nastavnici koji rade na selu više doživljavaju stres zbog teških razreda (76%), a nastavnici koji rade u velikim gradovima (69%) i malim gradovima gotovo se ne razlikuju po doživljavanju teškog razreda kao stresora (68%).

Sljedeći veliki izvor stresa za nastavnike jest *neuljudno ili drsko ponašanje učenika*. Ono kod 69% nastavnika izaziva stres. Opet nastavnici s već nešto iskustva rada u školi najteže doživljavaju neuljudno ponašanje učenika. Ukupno 73% onih s 5–10 godina staža izražavaju jako i izrazito stresnim drsko ponašanje učenika (graf 8).

Graf 8. Neuljudno ponašanje učenika kao izvor stresa po godinama staža, 2010. godina

Nastavnike nešto manje smeta neuljudno ponašanje učenika (59%), dok 66% inženjera smeta drsko ponašanje učenika. Nastavnici u manjim gradskim sredinama manje doživljavaju stres zbog neuljudnog ili drskog ponašanja učenika (66%) naspram 70% nastavnika koji rade u velikim gradovima i 71% nastavnika koji rade na selu.

Zaključivanje ocjena stresno je za 65% ispitanika. Za najmlađe nastavnike zaključivanje ocjena je najmanje stresno (47%), a za one s 5–10 godina staža je najstresnije (69%). Vrlo je sličan postotak nastavnika s više godina staža pod stresom zbog zaključivanja ocjena: 66% onih s 11–20 godina staža, 68% onih s 21–30 godina staža te 58% nastavnika s više od 30 godina staža (graf 9).

Graf 9. Zaključivanje ocjena kao izvor stresa po godinama staža, 2010. godina

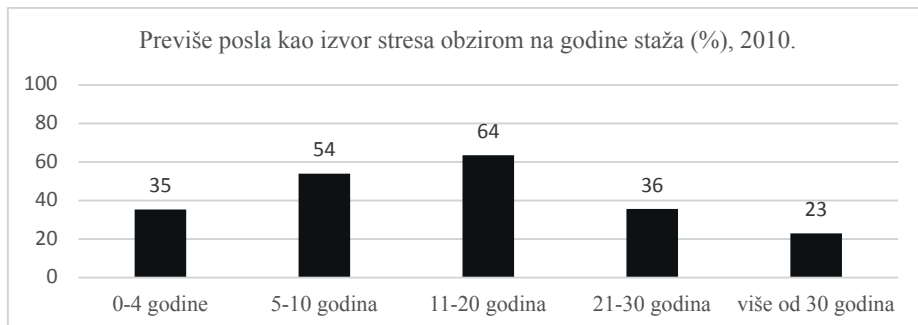
Inženjerima teže pada zaključivanje ocjena (70%) naspram 61% nastavnika. Nastavnicima koji rade na selu najmanje je stresno je zaključivanje ocjena (48%), a nastavnici koji rade u velikom gradu (70%) doživljavaju sličan stres kao nastavnici koji rade u manjim gradovima (71%) prilikom zaključivanja ocjena.

Veliki razredi izvor su stresa za 64% ispitanika. Kad se pogleda koje nastavnike to najviše pogađa, interesantno je da veliki razredi najviše smetaju nastavnicima koji već imaju iskustva u školi, onih s 5–10 godina staža (79%), kao i kod teških razreda i neuljudnog ponašanja učenika. Vrlo je sličan postotak nastavnika (63%) i inženjera (64%) koji izražavaju da im je stresno raditi u velikim razredima. Nastavnicima u velikim gradovima najteže pada poučavanje u velikim razredima (72%) kao i nastavnicima koji rade u manjim gradskim sredinama (68%). Rad u velikim razredima najmanje smeta nastavnicima koji rade na selu, njih 33% (možda zato što rijetko gdje postoje veliki razredi na selu).

Peti stresor na rang listi jest *odgovornost za učenike i njihov uspjeh*. Tako 60% ispitanika smatra odgovornost za učenike i njihov uspjeh velikim izvorom stresa. Odgovornost za učenika i njegov uspjeh izvor je stresa za nastavnike svih kategorija rada u školi no čini se da najviše pogađa nastavnike na kraju njihova radnog puta, one s više od 30 godina staža (73%). Unutar svojih grupacija s obzirom na dodiplomsko obrazovanje nastavnici slično doživljavaju odgovornost za učenika i njegov uspjeh. Tako 61% nastavnika i 57% inženjera doživljava stres zbog odgovornosti prema učeniku i njegovu uspjehu. Nastavnici koji rade u velikom gradu najmanje osjećaju stres (52%) zbog odgovornosti za učenika i njegov uspjeh, nastavnicima koji rade u manjim gradovima je izraženiji ovaj izvor stresa (68%), a 62% nastavnika koji rade na selu osjeća stres zbog ovog izvora.

Nemogućnost individualnog rada s učenicima pogađa 45% ispitanika. Najlošije je mladim nastavnicima kemije, 0–4 godine staža, što se ne mogu individualno posvetiti učenicima (67%). U podjednakoj mjeri ovaj izvor stresa pogađa nastavnike (46%) i inženjere (47%). S obzirom na veličinu naselja gdje rade, 46% nastavnika u velikim gradovima smeta što nemaju mogućnost individualnog rada s učenicima, 51% nastavnika u manjim gradskim sredinama i 43% nastavnika koji rade na selu.

Previše posla stresno je za 45% nastavnika. Ovaj izvor stresa značajan je kod nastavnika s 11 do 20 godina staža (64%). Kolegama s više od 20 godina staža značajno pada stres zbog previše posla (možda su naučili smanjiti količinu posla, a biti i dalje učinkoviti). Tako 36% nastavnika s 21–30 godina staža izražava da im je stresno previše posla i „samo“ 23% nastavnika s više od 30 godina staža (graf 10).

Graf 10. Previše posla kao izvor stresa po godinama staža, 2010. godina

Više nastavnika (48%) nego inženjera (38%) doživljava stres od previše posla. Nažalost, nije provedeno detaljnije istraživanje o tome na što se odnosi ovaj stresor, više rada na samoj nastavi, pripremi za nastavu ili školskoj birokraciji. Previše posla je stresno gotovo podjednako nastavnicima koji rade u velikom gradu (70%), nastavnicima koji rade u manjim gradskim sredinama (66%) i nastavnicima koji rade na selu (71%).

Nedostatak opreme i loši uvjeti rada izvor su stresa za 41% ispitanika. Manjak opreme najviše pogađa mlade nastavnike, one s 0–4 godine staža (53%). Ovo je veći izvor stresa za nastavnike s nastavničkim dodiplomskim obrazovanjem, njih 47%, u odnosu na inženjere (36%). Različito doživljavaju nastavnici nedostatak opreme i loše uvjete rada s obzirom na mjesto rada: najviše smeta nastavnicima u velikim gradovima (51%), pa nastavnike u manjim gradskim sredinama (37%), a najmanje nastavnike na selu (29%).

Nemogućnost uvođenja promjena i inovacija u nastavu stresnim osjeća 28% ispitanika. Po trećinu nastavnika do 20 godina staža smeta slaba mogućnost uvođenja promjena u nastavu (0–4 godine 35%, 5–10 godina 35% i 11–20 godina 34%). Pritom je to stresnije za nastavnike (32%) nego za inženjere (19%) te za nastavnike koji rade u manjim gradskim sredinama (32%) i velikim gradovima (30%) nego za nastavnike koji rade na selu (14%).

4 Diskusija

Na vrhu ljestvice stresa danas se nalazi previše posla (77%) za razliku od prije samo 13 godina kada je 45% nastavnika osjećalo da ima previše posla (graf 11). Istraživanje nije propitivalo radi li se o stvarnom ili o percipiranom povećanju posla uslijed preplavljenosti informacija i korištenja digitalnih tehnologija koji nastavnicima brišu radno vrijeme te (ne)formalnih zahtjeva koje danas nastavnici trebaju ispuniti. Činjenica je da se nastavnici kemije osjećaju jako pritisnuto količinom posla koji trebaju obaviti.

Težak razred je i dalje pri vrhu stresora (danas 66%, nekad 70%), kao i neuljudno ponašanje učenika (danas 71%, nekad 69%). Čini se da već dugo manjka odgoj učenika u razredu. Zaključivanje ocjena je ostalo na trećem mjestu izvora stresa (danas 67%, nekad 65%) kao i udio nastavnika koji ovu aktivnost osjećaju kao stres. Porasla je odgovornost za učenike i njihov uspjeh kao izvor stresa od 60% nekad do 67% danas.

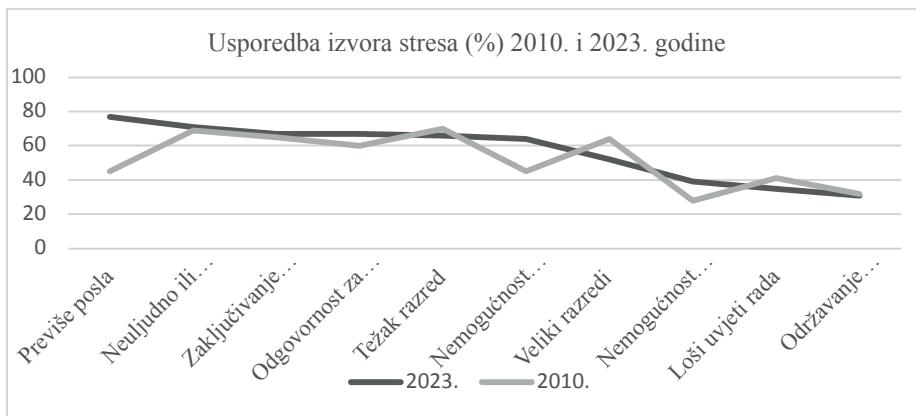
Veći dio nastavnika danas (64%) osjeća stres zbog nemogućnosti individualnog rada s učenicima nego nekad (45%). Kao i kod odgovornosti za uspjeh učenika tako i ovdje nije poznato zašto je ovo izvor stresa – jesu li nastavnici postali empatičniji ili se povećao broj učenika kojima je potreban individualan rad.

Posljednjih godina veliki razredi nisu toliki izvor stresa kao nekad. Tako danas „samo“ polovica nastavnika njih doživljava kao izvor stresa (52%) za razliku od 64% prije 13 godina. Vjerojatno zato što se i smanjio broj velikih razreda s padom broja djece u populaciji.

Povećala se nemogućnost uvođenja promjena i inovacija u nastavu kao izvor stresa, s nekadašnjih 28% na 39%. Bilo bi zanimljivo znati zašto je ovo izvor stresa za ispitanike: jesu li nastavnici postali kreativniji i žele promjene, a sustav im to ne dozvoljava ili su toliko skućeni uvjeti rada ili kurikulum koji nastavnici ne mogu ili ne smiju mijenjati.

Smanjio se broj nastavnika koji osjećaju stres zbog loših uvjeta rada s nekadašnjih 41% na 35%. Znači li to da su se poboljšali uvjeti rada u školama ili su se nastavnici prilagodili postojećim uvjetima.

Graf 11. Usporedba izvora stresa na nastavnike kemije u istraživanju iz 2023. i 2010. godine

Održavanje razredne discipline je izvor stresa za trećinu nastavnika, kako nekad (32%) tako i danas (31%). Nastava kemije je specifična jer joj je okosnica pokus. Pri izradi pokusa na nastavnom satu, izrazito je važna disciplina jer se radi i s opasnim kemikalijama. Stoga je održavanje razredne discipline izrazito važno i ono može biti veliki izvor stresa. Kako protumačiti relativno „malen“ postotak stresa izazvanog održavanjem razredne discipline, a veliki stres izazvanim neuljudnim ponašanjem učenika i teškim razredom? Možda bi se ovakav omjer mogao protumačiti time da su nastavnici stekli vještine upravljanja razredom, ali ne i pojedinačnim slučajevima kada naučene metode rada ne pridonose rješavanju disciplini pojedinih učenika ili više njih. Ako se uzme u obzir kako se u zadnje vrijeme gotovo nameće inkluzija, ali i vezanje ruku učiteljima kada su u pitanju učenici s teškoćama u ponašanju, ovako veliki broj ispitanika kojima su neuljudno ponašanje, težak razred i održavanje discipline veliki izvor stresa ne čudi.

Malo je razrednih situacija koje izrazito drugačije doživljavaju nastavnici s nastavničkim dodiplomskim obrazovanjem i nastavnici-inženjeri u istraživanju provedenom 2010. godine u kojemu je i bio veći udio nastavnika s nenastavničkim dodiplomskim obrazovanjem. Neuljudno ponašanje učenika teže pogađa inženjere. S druge strane, nastavnike više pogađa previše posla, zaključivanje ocjena, nemogućnost uvođenja promjena i inovacija u nastavu te nedostatka opreme i loših uvjeta rada. Trinaest godina kasnije inženjerima i dalje više smeta neuljudno ponašanje učenika te težak razred. Nastavnicima je stresnije zbog nemogućnosti individualnog rada s učenicima te nemogućnosti uvođenja inovacija u nastavu. Ove navedene razlike nisu velike koliko

je izrazita razlika u doživljaju opterećenosti poslom. Velika većina nastavnika 2023. godine osjeća stres zbog previše posla (83%) naspram 59% inženjera dok je 2010. godine ta razlika bila daleko manja – 48% nastavnika je osjećalo stres iz ovog izvora u odnosu na 38% inženjera. Možda je ova razlika ovako velika jer inženjeri nisu svjesni koliko posla trebaju obaviti uz samo izvođenje nastavnih sati. Trebalo bi provesti dublje istraživanje kako bi se navedene razlike u doživljaju stresa mogle doista povezati s vrstom dodiplomskog obrazovanja jer istraživanje provedeno 2017. godine (Ruić i Lukša, 2017) pokazuje da nema statistički značajne razlike u nezadovoljstvu stečenim kompetencijama između nastavnika koji su završili nastavničke studije i onih koji su nastavničke kompetencije stekli kroz dodatno pedagoško-psihološko obrazovanje.

S obzirom na mjesto nalaženja škole u kojoj poučavaju, nastavnici koji rade na selu više doživljavaju stres zbog teških razreda i neuljudnog ponašanja učenika, a najmanje stresa kada se radi o nedostatku opreme i loših uvjeta rada, nemogućnosti individualnog rada s učenicima, velikih razreda te zaključivanja ocjena. Trinaest godina kasnije narastao je broj nastavnika na selu koji su nezadovoljni uvjetima rada (s 29% brojka je narasla na 50%), s nemogućnošću uvođenja promjena i inovacija u nastavu (s 14% na 55%) kao i nemogućnošću individualnog rada s učenicima (s 43% na 70%). Stres izazvan zaključivanjem ocjena narastao je najmanje, s 48% na 55%. Možda bi se nastale razlike mogle objasniti manjkom vremena da se posvete individualnom radu s učenicima, kojeg su nastavnici prije imali pa odatle i potreba za promjenom u nastavi, jer je previše posla izvor stresa podjednako nastavnicima gdje god bilo njihovo radno mjesto.

Zaključivanje ocjena 13 godina kasnije najteže pada nastavnicima u velikim gradovima, no sam postotak nije previše narastao (sa 70% na 75%). Nekad su nedostatak opreme i loši uvjeti rada padali najteže ovim nastavnicima, no 13 godina kasnije samo trećina ovih ispitanika osjeća kao izrazito stresno (s 51% na 33%) kao što je pao i postotak nastavnika kojima je veliki razred vrlo stresan (sa 72% na 51%). Nastavnici koji rade u velikom gradu najmanje su osjećali stres zbog odgovornosti za učenika i njegov uspjeh nekad, a tako je i u novijem istraživanju no i taj je postotak, kao mnogi drugi, narastao (s 52% na 63%).

Previše posla je stresno za većinu nastavnika bez obzira gdje oni radili – u velikom gradu, manjim gradskim sredinama ili na selu. Neuljudno ponašanje učenika ima jednak učinak na stres nastavnika nekad i danas. Narastao je postotak nastavnika u manjim gradskim sredinama kojima je stresno neuljudno ili drsko ponašanje učenika (sa 66% na 75%), za nastavnike u velikim gradovima postotak je jednak nekad i sad (70%) no nastavnicima koji rade na selu taj stres je nešto pao (sa 71% na 65%).

Iako se o stresu i utjecaju istog na rad nastavnika govori, u relevantnoj literaturi ne

postoje podaci o utjecaju stresa na nastavnike kemije tako da postoji veliki prostor za daljnja istraživanja. Bilo bi zanimljivo istražiti što nastavnici percipiraju kao povećani opseg posla – više priprema oko nastavnih sati, birokraciju oko učenika ili planova rada, nerealni zahtjevi prema koji se stavljaju pred njih ili je osjećaj stalne digitalne dostupnosti učenicima, roditeljima i školskoj vlasti i u prosvjeti, kao i u ostalim područjima ljudske djelatnosti, uzeo danak. Stres zbog nemogućnosti individualnog rada s učenicima kao i nemogućnosti uvođenja inovacija i promjena u nastavu također je narastao. Nastavnici osjećaju stres zbog nedostatka slobode i autonomije u donošenju odluka, kao i niske razine organizacijske pravednosti.

5 Zaključak

Nastavnici kemije osjećaju veliki stres u većini razrednih situacija kako nekad tako i danas. Od devet školskih situacija, previše posla, neuljudno ponašanje učenika, zaključivanje ocjena i odgovornost za učenike i njihov uspjeh, predstavljaju najveći izvor stresa. Izrazito je narastao stres zbog previše posla. Veliki razredi i loši uvjeti rada su jedini izvori stresa kojima se smanjio postotak ako usporedimo rezultate iz 2010. i 2023. godine.

Usporedbom istraživanja iz 2010. i 2023. godine, stres iz većine razrednih situacija je narastao. Na osnovu toga može se zaključiti da, u tom smislu, postoji negativni trend koji bi svakako trebalo zaustaviti.

Prema Allodi i Fischbein (2012) postoji velika povezanost između uvjeta rada, broja učenika i zadovoljstva poslom. Radno opterećenje nastavnika, suradnja nastavnika i percepcija nastavnika o disciplini učenika u školi su čimbenici koji su najbliže povezani sa smanjenim stresom i zadovoljstvom poslom nastavnika (Allodi i Fischbein, 2012).

Visoki postoci nastavnika kojima su proučavane školske situacije u ovom istraživanju stresne pokazuju da se radi o sustavnom problemu, ne o individualnim razlikama i osjetljivosti pojedinaca. Uzimajući u obzir kako je učiteljski posao jedna od najstresnijih profesija, ovakva i slična istraživanja mogu biti pomoć i nastavnicima i prosvjetnoj vlasti u osvješćavanju problema te biti nit vodilja prilikom oblikovanja svih budućih obrazovnih politika i reformi. Poznato je da je za dobru nastavu važno da nastavniku kod osmišljavanja nastave u centru bude učenik. Slično, za dobar obrazovni sustav, prosvjetnoj vlasti treba u centru biti nastavnik.

Izjava o sukobu interesa

Autori izjavljuju da nema potencijalnih sukoba interesa u vezi s istraživanjem, autorstvom i/ili objavljivanjem ovog članka.

Literatura:

- Allodi, M. W., Fischbein, S. (2012). Teachers' perceptions of their work environment in Swedish junior high schools, *Research in Comparative and International Education*, 7(3), 376–393.
- Brkić, I., i Rijavec, M. (2011). Izvori stresa, suočavanje sa stresom i životno zadovoljstvo učitelja razredne i predmetne nastave, *Napredak*, 152(2), str. 211–225.
- Debak, I. (2017). Međuzavisnost (ne)zadovoljstva poslom i razine stresa kod učitelj(ic)a Splitsko-dalmatinske županije, Završni specijalistički, Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:124:979674>
- Duckworth, A. L., Quinn, P. D., & Seligman, M. E. P. (2009). Positive predictors of teacher effectiveness, *The Journal of Positive Psychology*, 4(6), 540–547. <https://doi.org/10.1080/17439760903157232>
- Fink G. (2016). Stress, Definitions, Mechanisms, and Effects Outlined: Lessons from Anxiety. In: Fink G, ed. *Stress: Concepts, Cognition, Emotion, and Behavior*, Volume 1 of the Handbook of Stress Series. San Diego: Elsevier Inc., 3–11.
- Foro, D. (2015). Profesionalne kompetencije nastavnika u suočavanja sa stresnim situacijama u školi, Palekčić, Marko (mentor), Zagreb, Filozofski fakultet u Zagrebu.
- Johnson, S., Cooper, C., Cartwright, S., Donald, I., Taylor, P. i Millet, C. (2005.). The experience of work-related stress across occupations, *Journal of Managerial Psychology*, 20(2), 178–187.
- Jurčec, L., Rijavec, M. (2016). Radne orijentacije, temeljne psihološke potrebe i zadovoljstvo poslom osnovnoškolskih učitelja, *Obrazovne promjene: Izazovi i očekivanja*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, str. 62–63.
- Koludrović, M., Jukić, T., Reić-Ergovac, I. (2009). «Sagorijevanje na poslu kod učitelja razredne i predmetne nastave te srednjoškolskih nastavnika», *Život i škola*, 55(22), 235–249.
- Mađarac, D. (2018). Pojavnost nastavničkog stresa u suvremenom odgojno-obrazovnom sustavu, *Didaskalos: časopis Udruge studenata pedagogije Filozofskog fakulteta Osijek*, Vol. 2, No. 2, 83–91.
- Pavičić Dokoza, K., Čilić Burašić, L., Bakota, K. (2020). Prilog istraživanju nastavničkog stresa, *Napredak* Vol. 161, No. 3 - 4, 2020
- Petek, M. (2020). Zadovoljstvo poslom i stres učitelja razredne nastave, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet, <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:646342>
- Radeka, I., Sorić, I. (2006). Zadovoljstvo poslom i profesionalni status nastavnika, *Napredak* (Zagreb), 147, 2; 161–177
- Ruić, R., Lukša, Ž. (2017). Stavovi nastavnika biologije i kemije o obrazovanju za vrednovanje učenika, *Educatio biologiae*, No. 3., 15-26, <https://doi.org/10.32633/eb.3.2>
- Slavić, A., i Rijavec, M. (2015). Školska kultura, stres i dobrobit učitelja, *Napredak*, 156(1-2), str. 93–113.
- Slišković, A., Burić, I., i Knežević, I. (2016). Zadovoljstvo poslom i sagorijevanje na poslu kod učitelja: važnost podrške ravnatelja i radne motivacije, *Društvena istraživanja*, 25(3), str. 371-392. <https://doi.org/10.5559/di.25.3.05>
- Slišković, A., Burić, I., i Macuka, I. (2017). The voice of Croatian elementary school teachers: qualitative analysis of the teachers' perspective on their profession, *Teachers and Teaching*, 23(5), 518-531 do i:10.1080/13540602.2016.1206521.
- Stejskal D., Ruić Funčić R. (2023). Što uzrokuje stres nastavnika matematike?, *Miš - Matematika i škola*, Godište XXV / Broj 121., preuzeto s: <https://mis.element.hr/clanak/sto-uzrokuje-stresuciteljima-matematike/>, 31. 8. 2024.
- Tomašević, S., Horvat, G., Leutar, Z. (2016). Intenzitet stresa kod učitelja u osnovnim školama, *Socijalne teme*, 1(3) 49-65.
- Zakon o lokalnoj područnoj (regionalnoj) samoupravi (2005), preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_10_129_2385.html, 18. 1. 2025.